

**ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ ԽՄԲԱՎՈՐՄԱՆ ՄԻ ՓՈՐՁ
(ԸՍՏ ՏԱՐԱԾԱԿԱՆ ԸՆԴԳՐԿՄԱՆ)***

DOI: 10.54412/2738277X-2021.1-49

Կատվայան Վիկտոր

բանասիրական գիտությունների դոկտոր,
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ,
առաջատար գիտաշխատող. viktorkatvalyan@mail.ru

Բանալի բառեր. բարբառ, հատկանիշ, արևելյան, արևմրտյան, բարբառախումբ, հնչյունական, քերականական, տարածք:

Նախաբան

Հայերենի բարբառների առանձնացման կամ դասակարգման առաջին իսկ փորձերը կատարվել են ըստ աշխարհագրական ընդգրկման¹: 19-րդ դարում աշխարհագրական դասակարգումներ են կատարել Ա.Այտընյանը և Ք.Պատկանյանը, և երկու դեպքում էլ առանձնացվել են բարբառների արևելյան և արևմտյան խմբեր²: Հեղինակները նշել են նաև արևելյան և արևմտյան բարբառախմբերը միմյանցից տարբերող հատկանիշներ³: Ճիշտ է, Հ. Աճառյանը «սխալ և անյարմար» է դիտել բարբառները արևելյան կամ արևմտյան կոչելը⁴, սակայն գրել է, որ Ում ճյուղ ասելով՝ հասկանում է արևելյան բարբառների ամբողջությունը, իսկ Կը ճյուղ ասե-

* Ներկայացվել է 31.08.2021, գրախոսվել՝ 18.09.2021:

¹ Ինչպես հայտնի է, 8-րդ դարի քերական Ստեփանոս Սյունեցին կատարել է բարբառների տարածական դասակարգման առաջին փորձը (տե՛ս **Գ. Զահուկյան**, *Հայ բարբառագիտության ներածություն*, Ե., 1972, էջ 16-17):

² Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 17-18:

³ Տե՛ս նույն տեղում:

⁴ Տե՛ս **Հ. Աճառյան**, *Հայ բարբառագիտություն*, Մոսկուա-Նոր Նախիջևան, 1911, էջ 34:

լով՝ արևմտյան բարբառների ամբողջությունը⁵: Գ. Ջահուկյանը ևս, կատարելով բազմահատկանիշ դասակարգում, նախ և առաջ առանձնացրել է բարբառների արևելյան և արևմտյան խմբակցություններ⁶: Ինչ խոսք, աշխարհաբարի՝ արևելյան և արևմտյան ճյուղերի գոյության փաստը հենց վկայությունն է բարբառային հայերենի աշխարհագրական առավել ընդհանուր տարբերակվածության, արևելյան և արևմտյան բարբառախմբերի գոյության⁷: Հայ իրականության մեջ հետազոտական աշխատանքներ են ծավալվել նաև լեզվաբանական աշխարհագրության մեթոդով: Կազմվել է Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագիր⁸, կատարվել են զգալի աշխատանքներ հատկապես բառային զուգաբանությունների ուսումնասիրության ոլորտում, հրապարակվել է «Հայոց լեզվի բարբառային ատլասի» Ա պրակը⁹: Սակայն հայերենի բարբառային հատկանիշների տարածական բաշխվածության օրինաչափությունների վերհանման ուղղությամբ դեռևս բավարար ծավալի աշխատանքներ չեն կատարվել, մինչդեռ դրանց արձանագրումն ու վերլուծությունը մեծապես կարող են նպաստել ինչպես բարբառագիտական, այնպես էլ հայոց լեզվի պատմության շատ հարցերի պարզաբանմանը: Այդ հանգամանքը նկատի ունենալով՝ փորձել ենք վեր հանել բարբառների լեզվական հատկանիշների տարածական բաշխման որոշ օրինաչափություններ՝ նախ և առաջ նկատի ունենալով բարբառների բաշխումը ըստ արևմտյան և արևելյան խմբակցությունների: Դիտարկումներ և վիճակագրություն կատարել ենք Գ. Ջահուկյանի ընտրած 100 հատկանիշների

⁵ Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 35:

⁶ Տե՛ս նշվ. աշխ., էջ 132-136:

⁷ Տե՛ս նաև նշվ. աշխ., էջ 30-31:

⁸ *Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագիր*, Ե., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1977, 141 էջ:

⁹ **Ա.Մարգարյան**, *Հայոց լեզվի բարբառային ատլաս*, Պրակ Ա, Ե., 2008, հեղ. հրատ., 37 էջ, 18 քարտեզներ:

շրջանակում և ըստ լեզվաբանի կազմած աղյուսակների¹⁰: Հատկանիշները խմբավորել ենք ըստ տարածվածության և աշխարհագրական վերաբերության: Ընդհանուր ենք համարել այն հատկանիշները, որոնց տարածվածության ցուցիչը 90 և ավելի միավոր է: Առանձնացրել ենք արևելյան և արևմտյան խմբակցություններից յուրաքանչյուրին բնորոշ հատկանիշները՝ նկատի ունենալով խմբակցություններից մեկում դրսևորումների քանակի բացարձակ գերազանցությունը: Օրինակ, *ժխտական մասնիկների հետադաս գործածություն* (97)¹¹ հատկանիշը համարել ենք արևելյան խմբակցությանը բնորոշ, որովհետև այստեղ այն ունի 33 միավոր տարածվածության ցուցիչ, իսկ արևմտյաններում՝ 3 միավոր ցուցիչ: Առանձնացրել ենք նաև առավելաբար արևմտյաններին կամ արևելյաններին հատուկ հատկանիշները՝ հաշվի առնելով դրսևորումների զգալի տարբերությունը: Օրինակ, *քմայնացած հետնալեզվայինների առկայություն ոչ փոխառյալ բառերում* (8) հատկանիշը համարել ենք հիմնականում արևելյաններին հատուկ, որովհետև այն այստեղ ունի դրսևորման 40 միավոր ցուցիչ, իսկ արևմտյաններում՝ 25,5 միավոր ցուցիչ: Երկու խմբակցություններում գրեթե հավասար տարածում ունեցող ենք համարել հատկանիշների քանակական մոտավորապես նույն կարգի դրսևորումները: Օրինակ, *բառասկզբի ձայնեղների խլություն* (3) հատկանիշը արևմտյաններում ունի դրսևորման 26 միավոր ցուցիչ, իսկ արևելյաններում՝ 28 միավոր ցուցիչ:

Վիճակագրություն և վերլուծություն

Հաշվի առնելով Գ. Ջահուկյանի բազմահատկանիշ դասակարգման աղյուսակներում առկա տվյալները՝ բարբառային հայե-

¹⁰ Հատկանիշների ավելի մեծ խումբ ընդգրկել հնարավոր չէր՝ տվյալների սակավության կամ բացակայության պատճառով: Հասկանալի է, որ ստացված արդյունքները և կատարված դիտարկումները բացարձակ ճշգրիտ համարվել չեն կարող, սակայն թույլ կտան ունենալ ընդհանուր պատկերացում և հիմք կդառնան հետագա հանգամանալի ուսումնասիրությունների համար:

¹¹ Փակագծերում նշում ենք հատկանիշի ջահուկյանական համարակալումը:

րենում դիտարկել ենք ընդհանուր բնույթի 5 հատկանիշ՝ բոլորն էլ հնչյունական: Հայ բարբառների արևելյան և արևմտյան խմբակցություններում գրեթե հավասար տարածում ունեն 25 հատկանիշներ, որոնց մեջ ևս մեծ թիվ են կազմում հնչյունականները: Արևելյան բարբառներին բնորոշ են 10 հատկանիշներ, հիմնականում՝ ձևաբանական, ևս 15-ը առավելաբար տարածված են այդ խմբակցությունում: Արևմտյան բարբառներին բնորոշ են 27 հատկանիշներ՝ մեծամասամբ ձևաբանական, ևս 15-ը առավելաբար տարածված են այդ խմբակցությունում: Երկու խմբակցությունները ավելի շատ տարբերվում են բայական հատկանիշներով՝ առանձնանալով ա-

	ընդհան.		հավասար		արևել.		հիմն.արլ.		արևմտ.		հիմն.արմ.	
	բղ	ձյ	բղ	ձյ	բղ	ձյ	բղ	ձյ	բղ	ձյ	բղ	ձյ
հնչ.	2	3	9	11	1	1	2	5	6	-	4	5
քեր.	բլ	անվ	բլ	անվ	բլ	անվ	բլ	անվ	բլ	անվ	բլ	անվ
	-	-	1	4	5	3	5	3	11	10	2	4

Ծանոթություն: Աղյուսակը, ըստ հնչյունական ու ձևաբանական մակարդակների, քանակական տվյալներ է ներկայացնում ընդհանուր բնույթի և խմբակցություններում գրեթե հավասար տարածում ունեցող հատկանիշների, ապա արևելյան ու արևմտյան խմբակցություններին հատուկ և դրանցից մեկում կամ մյուսում առավել տարածված հատկանիշների վերաբերյալ:

րևմտյաններում տարածված 13 ու արևելյաններում տարածված 10 բայական հատկանիշներով, իսկ գրեթե հավասար տարածում ունի ընդամենը մեկ նման հատկանիշ (*Ե խոն պարզ բայերի ոչ ցոյական կատարյալ* /95/՝ 10,5-9): Գրեթե հավասար տարածում ունեցող անվանական հատկանիշները 4-ն են, արևմտյաններում տարածված անվանական հատկանիշները 14-ն են, արևելյաններում տարածվածները՝ 6-ը: Խմբակցությունները ավելի քիչ տարբերություններ ունեն ձայնավորական հատկանիշներով. գրեթե հավասար տարածում ունեցող ձայնավորական հատկանիշները 11-ն են,

արևմտյաններում տարածվածները՝ 5-ը, արևելյաններում տարածվածները՝ 6-ը: Հավասար տարածում ունեցող բաղաձայնական հատկանիշները 9 են, արևմտյաններին բնորոշները՝ 10-ը, արևելյաններին բնորոշները՝ 3-ը: Փաստերը վկայում են, որ ընդհանուր առմամբ արևելյան և արևմտյան խմբակցությունները ունեն ավելի շատ քերականական, քան հնչյունական տարբերություններ:

Գրեթե ողջ բարբառային հայերենն ընդգրկող բաղաձայնական երկու հատկանիշներն էլ առաջ են եկել լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում: Դրանցից առաջինը՝ *ոչ բառասկզբի ձայնեղ պայթականների և կիսաշփականների շնչեղ խլություն (բ,գ,դ,ձ,ջ – փ,ք,թ,ց,չ)* (4), իր արտահայտությունը չունի 120 բարբառախոս վայրերից 13-ում: Երկրորդը՝ *Ֆ-ի առկայություն* (21), բացակայում է 120 վայրերից 26-ում: Ընդհանուր բնույթի ձայնավորական երեք հատկանիշներից երկուսը նույնպես լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում առաջացած իրողություններ են: Դրանցից մեկը՝ *միավանկ բառերի սկզբնային ե-ից առաջ յ-ի հավելում /ե-յե/* (32), իր արտահայտությունը չունի 24 բարբառախոս վայրերում: Մյուս հատկանիշը՝ *միավանկ բառերի սկզբնային ո-ից առաջ շրթնային տարրի հավելում /ո – վօ, վէ, , ուօ, ուէ/* (33), իր արտահայտությունը չունի 20 վայրերում: Նկատելի է, որ ձայնավորային այս երկու հատկանիշները բացակայում են գրեթե նույն տարածքներում¹², որը կարող է վկայել այդ տարածքների խոսվածքների համար ավելի ընդհանուր մի իրողության առկայության մասին, ինչպես նաև այլ տարածքներում այդ երկու իրողությունների դրսևորումների փոխկապակցվածության մասին: Գրեթե ընդհանուր ընդգրկում ունեցող ձայնավորական երրորդ հատկանիշը՝ *քմայնացած ձայնավորների /ա, ո, օ, ու/ առկայություն* (34), ունի տարատեսակ դրսևորումներ, հնչյունական, որոշ դեպքե-

¹² Պոլիս, Կեսարիա, Մասունի բարբառների խոսվածքներ, Մալաթիա, Զեյթուն-Մարաշ, Տալվորիկ-Մոսկան, արևելյան խմբակցության Մեղրու, Ագուլիսի, Հավարիկի բարբառներ և այլն:

րում՝ արտալեզվական պայմանավորվածություններ: Այս հատկանիշը իր արտահայտությունը չունի 19 բարբառախոս վայրերում:

Արևելյան ու արևմտյան բարբառախմբերում գրեթե հավասար տարածում ունեցող հնչյունական հատկանիշները հայերենում արձանագրված պատմական զարգացումների կամ հնարավոր փոխազդեցական հնչյունափոխությունների դրսևորումներ են, նաև այլ լեզուների ազդեցությունների արդյունք: Հայերենի պատմական զարգացման տարբերակային իրողություններ են ներկայացնում *բառասկզբի ձայնեղ պայթականների և կիսաշփականների խլություն* (3), *ոչ բառասկզբի շնչեղ խուլերի ապաշնչեղության առկայություն* (7), *բառասկզբի հ-ի դիմաց ոչ առնմանական խ* (16), *շեշտակիր այ-ի դիմաց առաջին շարքի ձայնավոր* (26), *յու-ի դիմաց ոչ շրթնային ձայնավոր* (28) և այլ հատկանիշներ: Երկու խմբակցությունների տարբեր միավորներում փոխազդեցական ու դիրքային հնարավոր հնչյունափոխությունների դրսևորումներ են *տ-ի առնմանական փոփոխություն* *ն,ր,ռ ձայնորդներից առաջ* (11), *կիսաշփականների շփականություն նախաբաղաձայնական դիրքում* (13), *բառասկզբում՝ ո-ից առաջ հ-ի դիմաց շրթնային շփական* (17), *խ-ի դիմաց տարնմանական հ* (18) և այլ հատկանիշներ: Այլ լեզուների ազդեցությամբ են ի հայտ եկել *հայերենի համար ոչ սովորական կոկորդային բաղաձայնի առկայություն* (20), *ռ-ի և ր-ի շփոթություն* *ոչ նախաբաղաձայնական դիրքում* (23) և այլ հատկանիշներ: Երկու բարբառախմբերում գրեթե հավասար տարածում ունեցող քերականական հատկանիշները հիմնականում հայերենի անվանական համակարգի հնարավորությունների պատմականորեն ձևավորված իրացումներ են՝ *նի և նրանով բաղադրված հոգնակերտներ* (52), *ց-ով բացառական* (59), *վերլուծական բացառական և գործիական* (60,62):

Բարբառային հատկանիշների տարածական դրսևորումները հետաքրքրական պատկեր են ներկայացնում ըստ բարբառների արևմտյան և արևելյան խմբակցությունների: Խմբակցություններից մեկին կամ մյուսին բնորոշ հատկանիշները հանդես են գալիս իբրև

հիմնական տարբերակիչ իրողություններ, որոնք, որպես կանոն, վկայում են բարբառախմբերում առկա ինքնուրույն զարգացումների մասին¹³: Այսպես, բարբառների արևմտյան խմբակցությանն են հատուկ *բառասկզբի ձայնեղ պայթականների և կիսաշփականների շնչեղ խլություն* (1)¹⁴, *բառասկզբում խուլերի դիմաց ձայնեղների գործածություն* (5)¹⁵, *միջձայնավորական բաղաձայնների ոչ սաստկական և ոչ առնմանական կրկնություն* (12), *որևէ դիրքում հ-ի դիմաց յ, ղ-ի առկայություն* (14), *բառասկզբի դ-ի դիմաց խ-ի առկայության* (19), *ը-ի քմայնացածություն* (22) հնչյունական հատկանիշները: Այդ խմբակցությանը բնորոշ անվանական տասը հատկանիշներից երեքը դրսևորվում են բարբառախոս գրեթե բոլոր վայրերում: Դրանցից *վի և նրանով բաղադրված հոգնակերտներ* (51) հատկանիշը բացակայում է Սիվրիհիսարում, Բեյլանում և Վարդենիսում, *անորոշ հոդի էտադասություն* (71) հատկանիշը չի դրսևորվում Ամասիայում և Վարդենիսում, իսկ *դերանունների թեք հոլովածներում ի-ի առկայություն* (65) հատկանիշը չի արձանագրվել Գեղիեգուզանում և Բաստում: Արևմտյաններում մեծ տարածում ունեցող հաջորդ հատկանիշներն են՝ *բացառականի ձևերում մ-ի առկայություն* (63), */ի/կ-ով դերանվանական ձևեր* (66), *ստան, ստար և նրանցով բաղադրված հոգնակերտներ* (54) և *զ նախդրի գործածություն* (72): Այս խմբակցությունում քիչ տարածում ունեն *շուն, տուն բառերի արտաքին թեքմամբ հոլովում* (57), *ցուցական դերանունների երկադիմություն* (68), *արդի գրական լեզուների էտադաս կապերի նախադաս գործածություն* (73) հատկանիշները: Խմբակցության բարբառներին բնորոշ բայական 11 հատկանիշներից առավել ընդհանուր բնույթ ունեւն *կու-ով ներկա* (78), *առաջին և երկրորդ /ել և իլ/ լծորդությունների անաժանց բայերի խոնարհ-*

¹³ Հասկանալի է, որ հատկանիշի՝ խմբակցություններից մեկին բնորոշ լինելը չի նշանակում, թե այն հատուկ է տվյալ խմբակցության բոլոր միավորներին:

¹⁴ Արևմտյան խմբակցությանը բնորոշ առավել քիչ տարածում ունեցող այս հատկանիշը ընդգրկում է 9 բարբառախոս վայր:

¹⁵ Ի տարբերություն նախորդի՝ այս հատկանիշը արևմտյան խմբակցությունում լայն տարածում ունի (52 բարբառախոս վայր):

ման ձևերի տարբերակվածություն (76) և *ք-ով վաղակատար* (85) հատկանիշները: Ձգալի տարածում ունեն *ուլ լծորդության առկայություն* (77), *շարունակական ներկա* (81), *ուկ-ով հարակատար դերբայ* (86) հատկանիշները: Բայական այլ հատկանիշներ՝ *ներկայի այլ մասնիկների առկայություն* (79, 80), *ման-ով դերբայ* (84), *անցողական անաժանց բայերի կատարյալի հոգնակի 1-ին դեմքի ա ձայնավորով վերջավորություն* (94), *ժխտականի բաղադրյալ ձևերի կրկնադիմություն* (98), մյուսներից պակաս տարածում ունեն:

Արևելյան խմբակցությանը բնորոշ հատկանիշները քիչ են: Դրանցից մեկը բաղաձայնական է՝ *բաղաձայնահաջորդ ն-ի պահպանվածություն* (24), մեկը՝ ձայնավորական՝ *նախավերջնականկային շեշտակցություն* (49): Արևելյան բարբառներին առավել բնորոշ և ընդհանուր անվանական հատկանիշը *ոււ-ով ներգոյականի առկայություն* է (64)¹⁶: Այս խմբակցությանն են բնորոշ նաև *անձի և իրի առումների տարբերակում* (74), */ն/եր-ով հոգնակիի Բ հոլովում* (56) հատկանիշները: Արևելյաններին բնորոշ բայական հատկանիշներից համեմատաբար տարածված են *ոււ-ով ներկա* (82), *լիս-ով ներկա* (83), *ժխտական մասնիկների հետադաս գործածություն* (97) հատկանիշները: Ավելի քիչ տարածում ունի *այլ տիպի դերբայներով բաղադրյալ ապառնի* (91) հատկանիշը, շատ քիչ է հանդիպում *բաղադրյալ կատարյալ* (96) հատկանիշը:

Հիմնականում արևմտյան կամ արևելյան խմբակցություններում տարածված հատկանիշների դիտարկումները երևան են բերում տարբեր իրավիճակներ: Շատ դեպքերում առկա է ուղղակի լեզվական իրողության տարածական ընդգրկման տարբերություն՝ թերևս պայմանավորված բարբառային միավորների զարգացման յուրահատկություններով ու պայմաններով: Այդպիսիք են, օրինակ, առավելաբար արևելյաններում տարածված *բառասկզբում հավելական շնչի առկայություն* (15), *Ե լծորդության բայերի ըղձականի եզ. երրորդ դեմքում է-ից տարբեր վերջավորություն* (87) հատկանիշները և առավելաբար արևմտյաններում տարածված *է/ն-ով*

¹⁶ Այս հատկանիշը չունեն Բայազետի և Խոյ-Մարաղայի բարբառները:

/կամ ան-ով/ բացառական (58)¹⁷, հատկացուցչի հոդառություն (70) հատկանիշները: Այլ դեպքերում հատկանիշը կայուն դրսևորվում է բարբառախմբերից մեկում, իսկ մյուսում որպես կանոն մասնակի դրսևորումներ ունի (նոր սկզբնավորվող է կամ մարող): Այսպես, *ոչ բառասկզբի խուլ պայթականների ու կիսաշփականների ձայնեղություն* (6) և *նզն, նկն-ի դիմաց յն* (9) հատկանիշները կայուն դրսևորումներ ունեն արևմտյան բարբառներում (տարածման 62 և 42,5 ցուցիչներով) և մասնակի՝ արևելյաններում (16,5 և 11 ցուցիչներով), իսկ *ձայնավորների ներդաշնակության առկայություն* (38) և *օժանդակ բայի եզակի 3-րդ դեմքի ա-ով ձև* (88) հատկանիշները կայուն դրսևորումներ ունեն արևելյան բարբառներում (համապատասխանաբար 30 և 36 ցուցիչներով) և մասնակի՝ արևմտյաններում (17,5 և 13,5 ցուցիչներով): Խմբակցություններից մեկում լայն տարածում ունեցող հատկանիշի առկայությունը նաև մյուս խմբակցության որոշ միավորներում երբեմն կարող է բացատրվել տարածական մերձավորությամբ: Օրինակ, առավելաբար արևելյաններում տարածված *օժանդակ բայի անցյալ անկատարի երկ-ձայնավոր ձևերի մեջ ձայնավորներից մեկի սդում* (89) հատկանիշը դրսևորվում է նաև տարածականորեն մերձավոր արևմտյան Սշո, Վանի, Դիադինի բարբառներում:

Եզրակացություններ

Բարբառային հայերենի սակավաթիվ հատկանիշներ ունեն լայն տարածում և ընդհանուր բնույթ. դրանք հիմնականում լեզվի պատմական զարգացմանն առնչվող հնչյունական իրողություններ են: Հատկանիշները դրսևորումների զգալի տարբերություններ են հանդես բերում ըստ արևելյան և արևմտյան խմբակցությունների: Հարյուր հատկանիշների շրջանակում մոտ չորս տասնյակ հատկանիշներ բնորոշ են արևմտյան բարբառներին կամ առավելաբար տարածված են դրանցում, իսկ քսանհինգ հատկանիշներ վերաբե-

¹⁷ Ճիշտ է, այս հատկանիշն ընդգրկում է արևմտյան բոլոր բարբառախոս վայրերը, բայց և զգալի տարածում ունի նաև արևելյաններում, տարածման ցուցիչը՝ 31:

րում են արևելյան բարբառներին: Երկու խմբակցությունները միմյանցից տարբերվում են ավելի շատ ձևաբանական (հատկապես՝ բայական), քան հնչյունական հատկանիշներով: Խմբակցություններից մեկին կամ մյուսին բնորոշ իրողությունները տարբերակիչ հատկանիշներ են, որոնք վկայում են բարբառախմբերում առկա ինքնուրույն զարգացումների մասին: Մի խումբ հատկանիշներ գրեթե հավասար տարածում ունեն երկու բարբառախմբերում: Այդ կարգի հնչյունական հատկանիշները հայերենում արձանագրված պատմական զարգացումների կամ հնարավոր փոխազդեցական հնչյունափոխությունների դրսևորումներ են, նաև այլ լեզուների ազդեցությունների արդյունք, իսկ քերականական հատկանիշները հիմնականում հայերենի անվանական համակարգի հնարավորությունների պատմականորեն ձևավորված իրացումներ են:

Օգտագործված գրականություն

Աճառեան Հ., Հայ բարբառագիտություն.- Ուրուագիծ և դասաւորութիւն հայ բարբառների, Էմինեան ազգագրական ժողովածու, հ. Ը, Մոսկուա-Նոր Նախիջեւան, 1911, 307 էջ:

Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագիր, Ե., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1977, 141 էջ:

Ջահուկյան Գ., Հայ բարբառագիտության ներածություն, Ե., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972, 347 էջ:

Սարգսյան Ա., Հայոց լեզվի բարբառային ատլաս, Պրակ Ա, Ե., 2008, հեղ. հրատ., 37 էջ, 18 քարտեզներ:

Katvalyan Viktor - An attempt to group dialect features (by territorial coverage). - There are some rules for the territorial distribution of linguistic features in the eastern and western groupings of Armenian dialects. Of a hundred features, about 40 are characteristic of Western dialects or are most often found in them, and 25 of them belong to Eastern dialects. The distinctive features of the two groups are morphological rather than phonetic.

Keywords: dialect, feature, eastern, western, dialect group, phonetic, grammatical, area.

Katvalyan Victor, Doctor of Philology, Institute of Language after H. Acharyan of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Advanced Researcher. viktorkatvalyan@mail.ru

Катвалян Виктор - Попытка сгруппирования диалектных признаков (по территориальному охвату). - Существуют некоторые правила территориального распределения языковых признаков в восточной и западной группировках армянских диалектов. Из ста признаков около 40 характерны для западных диалектов или наиболее часто встречаются в них, а 25 из них относятся к восточным диалектам. Отличительные признаки двух группировок скорее морфологические, чем фонетические.

Ключевые слова: диалект, признак, восточная, западная, диалектная группа, фонетическая, грамматическая, ареал.

Катвалян Виктор, доктор филологических наук, Институт языка имени Р. Ачаряна НАН РА, ведущий научный сотрудник. viktorkatvalyan@mail.ru